

VASILE FRĂȚILĂ, *Studii istroromâne*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ioan-Mircea Farcaș, [București,] Editura Universității din București, 2016, 586 p.

Amplul volum al lui Vasile Frățilă a apărut sub egida Centrului de Cercetare și Documentare Baia Mare și constituie o veritabilă mărturie a preocupărilor de dialectologie pe care autorul le-a manifestat de-a lungul anilor.

Prefațat de trei studii introductive, volumul reunește 17 materiale dedicate istroromânilor și dialectului istroromân, susținute de autor la diverse manifestări științifice și publicate anterior în periodice sau în volume. Cele trei studii introductive sunt semnate de Ioan-Mircea Farcaș (*Istroromâni în preocupările prof. univ. dr. Vasile Frățilă*), Gabriel Bărdășan (*O pagină a lingvisticii românești: prof. univ. dr. Vasile Frățilă la 75 de ani*) și Ana-Maria Radu-Pop („*Rumerii din Istrie*” în *scrierile unui cărturar ciparian*). Ele contribuie la conturarea profilului științific al lui Vasile Frățilă, care, prin descendență intelectuală și prin formație, poate fi considerat un reprezentant al culturii blăjene, un veritabil „cărturar ciparian”.

Din totalul celor 17 studii dedicate istroromânilor și dialectului lor, primele două urmăresc contribuțiile unor cărturari, mai ales de origine istroromână, la studierea acestui dialect al limbii române. Primul dintre ele, *Contribuția cărturarilor istroromâni la cunoașterea și la studierea dialectului istroromân* (p. 55–78), pune în evidență nume ale unor oameni de cultură istroromâni precum Anton Miletici, Andrei Glavina, Alois și Iosif Belulovici sau Antonio Dianich. Al doilea, intitulat *Blajul și istroromâni* (p. 79–89), are în centrul atenției imaginea unor importanți cărturari, blăjeni prin formație, care au studiat istroromâna, personalități precum Ioan Maiorescu (care a realizat primul studiu asupra unui grai istroromân), Andrei Glavina (primul istroromân care a studiat la Blaj și care a colaborat cu Sextil Pușcariu), Alexiu Viciu (care culege material etnografic din Istria), dar și autorul însuși (cu importante studii referitoare la dialectul istroromân).

Sub titlul *Dialectul istroromân* (p. 90–155), V. Frățilă relizează, după o prezentare prealabilă a istroromânilor și a originii lor, o descriere amplă a acestui dialect, din perspectivă fonetică, morfosintactică și lexicală. Autorul remarcă faptul că, în ciuda unei fărâmițări a istroromânei în câteva graiuri și a influenței limbilor înconjurătoare, ea a supraviețuit ca „insulă lingvistică” într-un mediu aloglot, „prin conservarea structurilor vechi românești” (p. 155).

Studiul intitulat *Dialectul istroromân în anchetele lui Ugo Pellis* (p. 156–164) este dedicat activității dialectologului italian, care, la începutul secolului XX, a cercetat, prin anchete directe făcute pentru *Atlasul lingvistic italian* (ALI) localitățile reprezentative pentru cele două varietăți, de nord (având un caracter conservator) și de sud (mult mai inovatoare), ale istroromânei.

Următoarele două studii vizează același subiect: elementul autohton în dialectul istroromân. Prima contribuție, *Observații asupra elementului autohton în dialectul istroromân* (p. 165–215), discută 59 de termeni existenți și în dacoromână și considerați ca aparținând substratului, autorul observând că, în istroromână, unii dintre acești termeni provenind din româna comună s-au menținut doar într-o variantă (de nord sau de sud) a dialectului (*baltă, cătun, cioară, groapă* ș.a.), iar alții s-au pierdut de-a lungul timpului (*abure, copil, urdă, viezure*). Al doilea studiu, *Elementul autohton în dialectul istroromân: între menținere și dispariție*, continuă abordarea din articolul anterior, autorul grupând materialul în trei categorii: termeni autohtoni păstrați în istroromână (de ex. *balegă, brâu, gard* etc.), termeni autohtoni presupuși a fi existat în istroromână (de ex. *balaur, căpușă, șut* etc.) și termeni autohtoni dispăruți din istroromână (de ex. *abure, brânză, pârâu* etc.).

Un remarcabil studiu dedicat lexicului istroromân este și cel intitulat *Elementul slav vechi din lexicul dialectului istroromân* (p. 228–263), în care autorul susține ideea că „existența unor

împrumuturi slave înainte de secolele VIII–IX nu poate fi demonstrată cu argumente lingvistice” (p. 229) și consideră că, dintre dialectele românești, cel istroromân a suferit cea mai puternică influență slavă. V. Frățilă delimitează două straturi în lexicul istroromân de origine slavă: unul vechi și unul mai recent, cu trăsături specifice sud-slavei occidentale (sârbo-croată și slovenă). Sunt analizați termenii de origine veche slavă în lexicul istroromân (de ex. *bob*, *duh* etc.) și se realizează o clasificare morfologică și semantică a lor.

În *Lexicul dialectului istroromân* (p. 264–275), termenii sunt grupați pe baza criteriului etimologic: termeni de origine latină, prezenți sau nu și în celelalte dialecte ale limbii române (de exemplu, termenii ce denumesc noțiuni fundamentale precum „părți ale corpului omenesc” sau „relații de rudenie”); termeni din substratul autohton, istroromâna păstrând doar „acei termeni autohtoni care au pătruns din română și în limbile balcanice, cei mai mulți comuni cu albaneza” (p. 268); termeni de origine slavă, din fondul vechi slav, dar mai ales de coloratură croată și slovenă, cu accent pe puternica influență actuală exercitată de dialectul čakavian al croatei; termeni de origine italiană, intrați direct în dialect sau prin intermediul croatei; termeni de origine germană, mai numeroși în varianta nordică a istroromânei și preluați direct sau prin intermediul croatei sau al slovene. În ciuda acestor influențe, a fărâmițării lingvistice a istroromânei și a bilingvismului, istroromânii de azi, în opinia autorului, au încă o conștiință lingvistică dezvoltată, supraviețuind într-o „insulă lingvistică” (p. 275).

Formarea cuvintelor în dialectul istroromân (p. 276–290) abordează aspecte referitoare la modul de formare a cuvintelor prin mijloace interne, de la derivarea cu sufixe sau prefixe, la compunere (mai puțin prezentă în istroromână, majoritatea cuvintelor compuse fiind calcuri după croată sau italiană).

Glosarul istroromân (p. 291–398) înfățișează, pe lângă termenii prezenți în studii, și termeni inediți, însumând aproximativ 2 500 de cuvinte, prezentate după toate rigorile științifice.

Glosarul este completat de următoarele studii: *Note lexicale și etimologice istroromâne* (p. 399–404), *Note de etimologie istroromână* (I, II) (p. 405–421), în care V. Frățilă, pornind de la culegeri de texte dialectale și de la lucrări lexicografice, discută etimologia unor termeni necunoscuți, nediscuțați de către lingviști sau cu o etimologie diferită de cea propusă în lucrările de specialitate.

Studiul *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân* (p. 421–500) valorifică materialul din ALR I și II, monografiile și glosarele publicate, precum și materialul cules de Ugo Pellis pentru ALI. Termenii referitori la corpul omenesc în dialectul istroromân sunt urmăriți și grupați pe categoriile: I. Capul, gâtul (29 de cuvinte); II. Trunchiul și organele interne (17 cuvinte); III. Organele genitale (9 cuvinte); IV. Membrile superioare și inferioare (18 cuvinte); V. Diverse (7 cuvinte).

În *Termeni istroromâni referitori la regnul animal* (p. 501–509) sunt reunite două studii: I. *Ovine, caprine, cervide* și II. *Bovine și cabaline*, autorul susținând ideea, prezentă și în studiile anterioare din volumul de față, că un număr însemnat de termeni referitori la acest câmp semantic provin din româna comună, cărora li se adaugă termeni împrumutați din croată sau italiană.

Volumul mai cuprinde două recenzii: prima este dedicată lucrării lui August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale* (1971), monografie dialectală care urmărește grupul nordic al istroromânilor, iar a doua este dedicată studiului *Vocabolario istroromeno-italiano. La varietà istroromeno di Briani* (2011) de Antonio Dianich, studiu considerat, prin glosarul pe care-l conține, drept cel mai avizat material lexical asupra istroromânei actuale.

Lucrarea se încheie cu un indice de nume și un indice de cuvinte.

Volumul *Studii istroromâne* al lui Vasile Frățilă constituie o realizare remarcabilă și va rămâne fundamental pentru creșterea și cunoașterea mai profundă a dialectului cel mai vestic al limbii române.

ROZALIA COLCIAR
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române
str. Emil Racoviță, 21
Cluj-Napoca